

OPEN

– otwórz się na języki

Patrycja Rawecka

Jak powiedział Mikołaj Gogol: Najcięższe dla człowieka są cierpienia, których źródłem jest niemożność porozumiewania się z bliźnim. Wszyscy jesteśmy w pewnym stopniu niepełnosprawni, nie znając języka, w którym chcemy się porozumieć.

Ludzie ogarnięci paniką z powodu niemożności komunikacji z obcokrajowcem rezygnują z wyjazdów zagranicznych i ograniczają swoje podróże tylko do Polski. Wyobraźmy sobie jednak sytuację, kiedy nie można porozumieć się z drugim człowiekiem we własnym kraju. W takich sytuacjach często bywają osoby niesłyszące. Bywa, że utrudniona komunikacja wynika z poczucia bezradności wobec osób niesłyszących, a często z obawy, że nie sprostamy ich oczekiwaniom. Powstawanie takich barier psychologicznych skutkuje tym, że osoby niesłyszące niechętnie spędzają wolny czas w środowisku słyszących i zdecydowanie wolą przebywać we własnym gronie. *Izolację komunikacyjną pogłębia także fakt, iż wszędzie w życiu społecznym występuje głównie informacja foniczna. Jest bardzo mało napisów informacyjnych w obiektach publicznych, mediach, kinach, teatrach, środkach komunikacji miejskiej* (Czajkowska-Kisil 2012:14).

Niepełnosprawność słuchowa komplikuje i ogranicza kontakty interpersonalne. Jak w swoich badaniach wskazuje Alina Zajadacz (2012:38), *osoby niesłyszące zarówno weekendy, jak urlopy najchętniej spędzają z rodziną, w kręgu innych niesłyszących osób*. Mimo tego aktywny udział w życiu społecznym nie jest obcy osobom niesłyszącym. Ich uczestnictwo zależy oczywiście od wielu czynników, m.in. od stopnia niepełnosprawności, relacji w rodzinie, doświadczeń życiowych. Największe znaczenie ma jednak samoakceptacja i aprobaty społeczna.

Jak osoby niesłyszące w Polsce znają język angielski? W Polsce obowiązek nauki języka obcego dla osób słabosłyszących i niesłyszących wprowadzono w 2001 r. Według raportu Zespołu ds. Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich, nauczanie języka angielskiego w szkołach integracyjnych i specjalnych odbywa się na poziomie podstawowym, co skutkuje tym, że uczeń, uzyskując status studenta, musi uzupełnić liczne braki, aby dorównać studentom słyszącym w znajomości języka angielskiego. Świadczy to o niskiej randze nauczania języka angielskiego osób niesłyszących.

Projekt Open Learning To Sign Language

Rodzaj niepełnosprawności osób niesłyszących ma w dużej mierze względny charakter (tj. występujący w kontaktach społecznych z osobami słyszącymi). Jej problem tkwi w ograniczeniu możliwości komunikowania się, co skutkuje także problemami w integracji społecznej. (...) Jednakże mając na uwadze fakt, że osoby posługujące się językiem migowym stanowią mniejszość językową wśród ogółu społeczeństwa, należy poszukiwać skutecznych dróg integracji społecznej, akceptowanych i satysfakcjonujących dla obu stron tego procesu (Zajadacz 2012:42).

Aby zmniejszyć bariery komunikacyjne i ułatwić proces integracji niesłyszącym, nie tylko w kraju, ale i za granicą, w 2013 r. rozpoczęto realizację europejskiego projektu edukacyjnego pod nazwą *Open Learning To Sign Language* w ramach akcji *Transfer of Innovation* programu Leonardo da

Vinci (LLP). Partnerzy projektu, z krajów takich jak: Cypr, Hiszpania, Szwecja, Włochy oraz Polska¹, postanowili wyjść naprzeciw osobom z niepełnosprawnością słuchu, nauczycielom języków migowych, osobom pracującym z osobami niesłyszącymi, a także wszystkim innym zainteresowanym problemem niepełnosprawności słuchu. Stworzono narzędzie umożliwiające naukę języka angielskiego oraz pewnych elementów innych języków migowych. W czasie spotkań partnerskich omawiano problematykę niepełnosprawności słuchu w celu stworzenia jak najlepszej platformy szkoleniowej. Partnerzy wymieniali się uwagami na temat przygotowania materiałów filmowych w celu ujednoczenia i wprowadzenia standardów, według których nagrywano dialogi. Z ekspertami w dziedzinie języka migowego na bieżąco konsultowano właściwy przekaz i odpowiednie tłumaczenia dialogów na poszczególnych poziomach zaawansowania. Wielojęzyczna platforma projektu OPEN jest narzędziem edukacyjnym służącym do nauki języka angielskiego w kombinacji z sześcioma różnymi językami/systemami migowymi. Platforma zaprojektowana i stworzona przez specjalistów w dziedzinie języków migowych i nauczania języków, jest narzędziem zawierającym materiały dotyczące:

- języka angielskiego;
- Greckiego Języka Migowego;
- Hiszpańskiego Języka Migowego;
- Polskiego Języka Migowego;
- Szwedzkiego Języka Migowego;
- Włoskiego Języka Migowego;
- Międzynarodowego Języka Migowego.

Pod adresem www.openleonardo.com znajdziemy ogólnodostępną platformę e-learningową, na której partnerzy projektu zamieścili filmy szkoleniowe. Nagrania realizowane były przez osoby znające naturalny język migowy danego kraju. W Polsce zdecydowano, że językiem nagrań będzie Polski Język Migowy, a nie System Językowo-Migowy. Osoby, które nagrywały materiał szkoleniowy, posłużyły się zatem naturalnym językiem Głuchych Polaków. O różnicach między PJM a SJM obszerniej przeczytać można w artykule *Sign me English* Bartosza Wilimborka (2013).

Materiał szkoleniowy projektu OPEN podzielono na sześć poziomów (A1, A2, B1, B2, C1, C2), zgodnie z klasyfikacją ESOKJ. Wybierając poziom A1, obejrzymy filmy szkoleniowe

Aby zmniejszyć bariery komunikacyjne i ułatwić proces integracji niesłyszącym, nie tylko w kraju, ale i za granicą, w 2013 r. rozpoczęto realizację europejskiego projektu edukacyjnego pod nazwą *Open Learning To Sign Language*.

dla osób początkujących, czyli podstawowe i proste zwroty grzecznościowe, powitania, pożegnania i przedstawianie się. Osoby biegle znające język angielski wybiorą poziom C2. Platforma umożliwia obejrzenie filmów z napisami zamkniętymi, czyli takimi, które mogą być włączone lub wyłączone na żądanie użytkownika. Do wyboru są języki partnerów projektu lub język angielski. Dodatkowym ułatwieniem podczas szkolenia jest funkcja pozwalająca na oglądanie lektora wypowiadającego dialogi ze zbliżeniem na usta, dając Głuchym możliwość nauki języka angielskiego również z ruchu warg.

Warto wspomnieć, że jednym z partnerów biorących udział w projekcie OPEN jest organizacja pozarządowa ze Szwecji – European Sign Language Centre, która była inicjatorem platformy www.spreadthesign.com. Jest to największy internetowy słownik języków migowych, stale rozwijany i poszerzany o kolejne języki migowe. Słownik ten jest darmowym narzędziem dla użytkowników z całego świata i zawiera ponad 200 tys. haseł. Studiując zawartość strony, można poznać: amerykański, austriacki, brazylijski, brytyjski, czeski, estoński, francuski, hiszpański, indyjski, islandzki, japoński, litewski, łotewski, niemiecki, polski, portugalski, rosyjski, rumuński, szwedzki, turecki, ukraiński i włoski język migowy. Aplikacja *Spread Signs* dostępna jest również na urządzenia mobilne, co znacznie ułatwia korzystanie z niej.

¹ Partnerem z Polski jest Szczecińska Szkoła Wyższa *Collegium Balticum*, która od roku akademickiego 2015/2016 oferuje studia dla osób z niepełnosprawnością słuchu.

Dwujęzyczność

Język migowy jest dla osób niesłyszących podstawową i pierwszą formą komunikacji. Jest to język, którym posługują się one najczęściej i uważają go za swój pierwszy język. W związku z tym, naukę języków powinno prowadzić się dwutorowo, traktując język migowy jako pierwszy język, a język polski jako drugi (język obcy). Zgodnie z konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, państwo powinno umożliwiać osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i w życiu społeczności. W tym celu państwo powinno ułatwić naukę języka migowego i popierać rozwijanie tożsamości językowej społeczności Głuchych, a także zapewnić to, że edukacja osób, w szczególności dzieci, które są niewidome, głuche lub głuchoniewidome będzie prowadzona w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki, a także w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny. W obecnym stanie prawnym dzieci niesłyszące i słyszące obejmuje ta sama podstawa programowa i nie uwzględnia ona języka migowego jako odrębnego przedmiotu nauczania dla dzieci niesłyszących. Rzadko udaje się osobom niesłyszącym opanować perfekcyjnie język polski: za dużo w nim pojęć abstrakcyjnych i przenośni. Problemy sprawia zrozumienie zdania, którego szyk jest zupełnie inny niż w języku migowym. Ułatwieniem dla Głuchych mogłoby być zastosowanie metod glottodydaktycznych w celu opanowania języka polskiego, czyli nauczania ich języka polskiego jako języka obcego przy jednoczesnym zachowaniu języka migowego jako języka wykładowego. W Danii i Szwecji języki migowe uznano za urzędowe w 1980 r. i zostały wprowadzone do szkół dla Głuchych jako podstawa edukacji dwujęzycznej. Tą samą drogą poszły m.in. USA, Francja, Holandia i Słowacja: *W Szwecji państwo zapewnia nauczanie w Szwedzkim Języku Migowym, a słyszącym rodzicom dzieci głuchych – pomoc psychologiczną, kontakt z populacją Głuchych i lektorat z języka migowego* (Świdziński 2007:22).

Głusi potrzebują respektowania prawa do dwujęzyczności, ponieważ w przeciwnym wypadku będą zawsze funkcjonować jako osoby niedostosowane do wymogów społecznych, wyobcowane i wykluczone ze społeczeństwa. Polski Związek Głuchych w Łodzi prowadzi obecnie konsultacje społeczne, których tematem jest dwujęzyczność w nauczaniu osób niesłyszących. W Szczecinie odbyło się już spotkanie w ramach projektu *W stronę edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych*. Ogółem

Zgodnie z konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, państwo powinno umożliwiać osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i w życiu społeczności.

przewidziano 17 takich spotkań, których celem jest poznanie opinii osób bezpośrednio związanych z niesłyszącymi (rodziców, nauczycieli), a także osób współpracujących z nimi (lektorzy języka migowego, surdopedagodzy, pracownicy poradni psychologicznych). Spotkania te dotyczą następujących obszarów:

- mocnych i słabych stron modelu edukacji dwujęzycznej;
- zagrożeń i szans wprowadzenia modelu edukacji dwujęzycznej;
- postaw, zasobów i zasad prawnych potrzebnych do wprowadzenia tego modelu w warunkach polskich.

Podczas spotkań konsultacyjnych uczestnicy dyskusji zwrócili szczególną uwagę na podstawowy i główny problem, jakim jest brak świadomości rodziców dziecka głuchego co do omawianej dysfunkcji. Rodzice często czują się bezradni i sądzą, że brak mowy to nieszczęście dla ich dziecka. Należałoby więc zacząć reformę od wczesnej edukacji rodziców, którzy nie powinni czuć się opuszczeni i pozostawieni z problemem samym sobie. Trzeba pomóc im wytyczać drogę edukacji ich dziecka; wyjaśnić, że brak mowy i słuchu nie oznacza „nieszczęścia” w życiu. Ważne jest, aby pokazywać pozytywne perspektywy znajomości języka migowego; promować przekonanie, że dziecko migające to nie dziecko gorsze. Natomiast ograniczenia dostępu do języka migowego stanowią pewnego rodzaju dyskryminację, mogą prowadzić i rzeczywiście prowadzą do problemów emocjonalnych osób niesłyszących.

Brak znajomości języków obcych jest istotnym problemem w komunikacji społecznej. Podobnie dla osób niesłyszących brak znajomości języka polskiego, traktowanego jako język obcy, jest znaczną barierą w porozumiewaniu się z otoczeniem.

Kolejnym omawianym problemem jest brak wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej. Nauczyciele w szkołach specjalnych dla dzieci niesłyszących i słabosłyszących posługują się systemem językowo-migowym (SJM). Wynika to z wieloletniego procesu kształcenia kadry pedagogicznej właśnie tą metodą komunikacji. Nie ma dzisiaj wystarczającej liczby nauczycieli posiadających kompetencje w zakresie Polskiego Języka Migowego, co skutkuje niemożnością wprowadzenia na szeroką skalę edukacji dwujęzycznej dzieci niesłyszących. O problemie tym można szerzej przeczytać w artykule M. Janaszek (2013) *Języki migowe do celów specjalistycznych*.

Podsumowanie

Brak znajomości języków obcych jest istotnym problemem w komunikacji społecznej. Podobnie dla osób niesłyszących brak znajomości języka polskiego, traktowanego jako język obcy, jest znaczną barierą w porozumiewaniu się z otoczeniem. Zważywszy na to, że Unia Europejska zwraca szczególną uwagę na potrzebę znajomości języków obcych, osoby z niepełnosprawnością słuchu również powinny mieć pełny dostęp do edukacji językowej w celu zwiększenia ich kontaktów interkulturowych i zlikwidowania barier w komunikacji. Przy traktowaniu języka polskiego jako obcego dla osób niesłyszących, edukacja dwujęzyczna byłaby niezbędna. Niestety, proces wprowadzania edukacji dwujęzycznej zajmie na pewno jeszcze co najmniej kilka – o ile nie kilkanaście – lat. Pojawienie się narzędzi e-learningowych

jest rozwiązaniem, które może stworzyć osobom z uszkodzeniem słuchu nowe, alternatywne możliwości nauki. Takie właśnie rozwiązanie stanowi platforma OPEN. Korzystanie z niej może ułatwić osobom niesłyszącym rozwijanie kompetencji językowych bez konieczności wychodzenia z domu. Otworzy przed nimi możliwość poznania innych języków migowych, przy równoczesnym pogłębianiu znajomości języka angielskiego. Popularyzowanie platformy OPEN może również przyczynić się w znaczącym stopniu do zwrócenia uwagi społeczeństwa na problemy osób niesłyszących.

Bibliografia

- Czajkowska-Kisil, M. (2012) Niepełnosprawność słuchowa jako przesłanka dyskryminacji. W: *Seminarium: Niepełnosprawność wzrokowa, wzrokowo-słuchowa i słuchowa jako przesłanki dyskryminacji*. Warszawa: Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej [online] [dostęp 19.11.2015].
- Domagała-Zyśk, E. (2013) Kompetencje młodzieży gimnazjalnej z uszkodzeniem słuchu w zakresie pisanie w języku angielskim. W: J. Baran, G. Gunia (red.) *Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno- wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, t.2. Kraków: Wydawnictwo UP, 155-175.
- Domagała-Zyśk, E. (2012) Trudności osób niesłyszących w zakresie opanowania systemu leksykalnego i składniowego języka angielskiego jako obcego i strategie pokonywania tych trudności. W: Z. Pałak, D. Chemicz, A. Pawlak (red.) *Wielość obszarów we współczesnej pedagogice specjalnej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 361-382.
- Eunika, L. (2014) *Niepełnosprawność słuchu i mowy. Aktywizacja zawodowa i społeczna osób z dysfunkcją słuchu i mowy*. Poznań: PPS [online] [dostęp 19.11.2015].
- Janaszek, M. (2013) Języki migowe do celów specjalistycznych. W: *Języki Obce w Szkole*, nr 4, 9-11. Warszawa: FRSE [online] [dostęp 19.11.2015].
- *Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* (DzU z 2012 r., poz. 1169) [online] [dostęp 19.11.2015].
- Nowak-Adamczyk, D. (2006) Bogactwo w świecie ciszy. W: *Edukacja i Dialog*, nr 181 [online] [dostęp 19.11.2015].
- Świdziński, M. (2014) *Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport Zespołu ds. Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich [online] [dostęp 19.11.2015].
- Świdziński, M. (2007). Jak Głusi przyswajają język: o językach migowych i miganych. W: I. Grzesiak, B. Hackiewicz (red.) *Język migowy we współczesnym szkolnictwie na świecie i w Polsce*. Malbork [online] [dostęp 19.11.2015].
- Wilimborek, B. (2013) Sign me English. W: *Języki Obce w Szkole*, nr 3, 108-110.
- Zajadacz, A. (2012) *Turystyka osób niesłyszących – ujęcie geograficzne*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

Patrycja Rawecka

Wykładowca języka migowego, certyfikowany tłumacz języka migowego, tłumacz-przewodnik osób głuchoniewidomych, pracownik administracji publicznej. Współpracuje ze Szczecińską Szkołą Wyższą *Collegium Balticum* w ramach projektu *Open Learning to Sign Language*.